

LEOPOLD I. (1657 – 1705) a barokní absolutismus

Consilio et industria – S rozvahou a pílí

Po Františku Josefovi I. nejdéle vládnoucí Habsburk

Arcivévoda Leopold Ignác Josef Baltazar František Felicián se narodil osm let před koncem třicetileté války, **9. června 1640** ve Vídni. Byl pátým dítětem **Ferdinanda III.** a jeho první manželky **Marie Anny Španělské**, a druhým žijícím synem v řadě sourozenců. Byl tedy určen k církevní dráze – měl se stát **vysokým prelátem**. Lidi míní, pán Bůh mění – Leopold stanul v čele monarchie jako **král český a uherský** a přes všechny složitosti dosáhl také titulu římského císaře. Jeho vláda trvala téměř půlstoletí – **zemřel roku 1705**, devět let před tím, než habsburská monarchie smluvně ukončila své angažmá ve válce o dědictví španělské. Jeho vláda se tedy odehrála **mezi dvěma velkými válečnými konflikty s globálními rysy**, obě tyto války můžeme vnímat jako předěly v dějinách evropské civilizace.

Habsburská monarchie vznikla především jako hráz proti **osmanské expanzi** – války s touto říší patří k dalším nepřehlédnutelným událostem Leopoldovy vlády. Poté, co Turci zvítězili u Moháče a roku **1529** poprvé oblehli Vídeň můžeme konstatovat, že tlak postupně ustal, ne však nepřátelství. Turci se angažovali na Východě a ve Středomoří. **1593-1606** skončila konfrontace Habsburků a Turků nerozhodně, za třicetileté války byl na JV hranici relativní klid – Habsburkové byli naplno vtaženi do evropského konfliktu a Turci měli vnitřní problémy a záležitosti v Asii.

K přímému střetu a největšímu ohrožení střední Evropy Turky došlo v druhé polovině 17. Století za velkého vezíra **Kara MUSTAFY**, který se přiřazením do rodiny Köprülü. V jejich rukou bylo řízení osmanské říše do roku 1656. Tato rodina provedla rozsáhlou čistku státní správy, posílila expanzivní zahraniční politiku a kontrolu provincií. Po vítězné válce s Benáťany o Krétu a části dalmatského pobřeží obsadili Turci v letech **1658 – 1661 Sedmihradsko** a rázně skoncovali s jeho předchozí autonomií. To Vídeň velmi znepokojilo, neboť Sedmihradsko bylo považováno za letitý nárazníkový prostor. Nepomohla ani snaha podpořit zdejší uherskou šlechtu – naopak to popudilo Turky. Strach Evropy lze vysledovat i ze situace, kdy rival Habsburků, francouzský král, přispěl Leopoldovi několika tisíci muži, napomohla také papežská diplomacie. Císařská armáda dosáhla 1. srpna **1664** nečekaného velkého vítězství nad Turky u **sv. Gotthardu (západní Uhry)**. Císař tohoto však nevyužil, nýbrž uzavřel s Turky mír ve **Vasváru**, v jehož rámci se zavázal platit tribut 200 tisíc zlatých. Rozhodl se tak proto, že neměl dostatek síly protivníka zničit v Uhrách a musel se soustředit na ofenzívu Francouzů na západě. Po tureckých neúspěších musel **Kara Mustafa** uspět děj se co děj. Císař v této fázi Turky podcenil, domníval se, že svůj zájem zaměří spíše na Ukrajinu. Tureckou armádu navíc posílili **Thökölyho** jednotky (přidal se za prohlášení uherským králem roku **1682**). Vídeňská diplomacie reagovala opožděně.

16. července roku **1683** začala obrovská turecká armáda obléhat Vídeň – údaje se různí 90-200 tisíc mužů, město bránilo pouze **11 000** vojáků. Vídeň se zdála být kandidátem na nový Cařihrad a centrum islámu se posune hluboko do nitra Evropy. Situaci podcenil i Kara Mustafa. Vedra a formující se posily jeho úspěch zhatily. **12. září 1683** byl poražen křesťanskou **formací vévody Karla V. Lotrinského, bavorského kurfiřta Maxmiliána II. Emanuela a polského krále Jana III. Sobieského**.

Po této porážce s Turci stáhli do Uher a sám velký vezír zaplatil tradiční daň za neúspěch – na sultánův rozkaz byl v Bělehradě slavnostně uškrten. Vítězství Vídně povzbudilo celou Evropu, války proti Turkům se staly populární, účastnili se jí šlechtici z celé Evropy a císař měl již roku **1685** v Uhrách k dispozici na 100 000 mužů. Potvrzením úspěchů bylo oslnivé vítězství slavného válečníka prince **Evžena Savojského u Zenty 1697** (na řece Tise). V bitvě padlo na 25 000 Turků, na císařské straně pouze 430 mužů. Tureckou hrozbu střední Evropě se podařilo odvrátit až na sklonku 17. století, poté, co byl roku **1699** ve **Srémských Karlovcích** uzavřen mír. Svými úspěchy na Balkáně získal navíc Evžen Savojský monarchii značnou prestiž. (**1716 vítězství u Petrovaradína (Banát)**, **1717 dobytí Bělehradu**) aj. Osvobodil Uhry, Temešvár a pronikal hlouběji na Balkán.

Roku **1685** se císař spojil se švédským a španělským králem, připojili se ke koalici německých knížat, jejichž cílem bylo zamezení francouzským výbojům. Velká aliance = boj o falcké dědictví (**válka devítiletá**), předcházela válce o španělské dědictví. Spojenecký úspěch završil mír v **Rijswijku** (1697)– Nizozemí a francouzský král se musel vzdát všech území, které předtím v říši získal.

Leopold, který sám zcela postrádal vojenské schopnosti, by ke vstupu do jednotlivých konfliktů de facto přinucen. Z Turky obležené Vídně **roku 1683** dokonce prchl. Na druhé straně se však po vzoru svých předchůdců obklopil **schopnými válečníky, diplomaty a administrátory**. Na rozdíl od některých předchůdců se dokázal oprostít v této záležitosti od nedůvěry a předsudků k užitečným služebníkům z řad šlechty z českých zemí. Přesto, že české stavovské povstání bylo ještě v čerstvé paměti, k císařovým spolupracovníkům, v některých případech přímo důvěrníkům náleželi např. Humprecht Jan Černín z Chudenic, František Augustin z Vldštejna, Václav Eusebius z Lobkovic, Zdeněk Kašpar Kaplíř se Sulevic, František Oldřich Kinský z Vchynic, Jan Václav Vratislav z Mitrovic aj.

Stejně jako od počátku habsburské monarchie tížily také Leopolda I. **problémy s uherskou šlechtou**. Ta využívala permanentního neklidu na hranici habsburských a osmanských držav k umnému lavírování mezi zneprátelenými mocnostmi.

Od 40. let 16. Století byli Uhry rozděleny na **tři části** – severní a západní oblasti ovládali Habsburkové, Sedmihradsko bylo pod tureckou suverenitou, ale můžeme zde hovořit o jisté autonomii, zbytek byl ovládán jako turecká provincie. Na přelomu 17. a 18. Století vedli řadu protihabsburských povstání Zikmund Báthory, Štěpán Bočkaj či Gábor Bethlen. Zejména posledně jmenovaný zatápel Vídní s velkou intenzitou a opakovaně. Roku **1671** byli uherští vůdcové odhaleného protihabsburského spiknutí, na němž se ovšem podílela také část štyrských stavů, s'ati ve Vídní. Vůli k ozbrojenému povstání projevil tehdy **Imre Thököly – kurucký král**. Po 12 letech se otevřeně připojil k tažení úhlavních nepřátel monarchie – **osmanským Turkům**. Tito turečtí spojenci sami sebe nazývali **kuruci – křižáci**. Poté,co byli Turci poraženi, **prchl Thököly** do Istanbulu, zatímco mnozí z jeho stoupenců skončili pod rukou kata v Prešově. Uzdravujícím lékem mělo být povolání loajálních uherských úředníků ke dvoru do Vídně a vyslání německých osadníků do Uher. K dalšímu uherskému odporu došlo **roku 1703-11 - povstání Františka II. Rákocziho – úspěchy kvůli zaneprázdněnosti ve válkách o dědictví španělské**. Tehdy povstalci počítali s pomocí Francouzů. Potvrdili tím jen Leopoldův předsudek o „uherských bestích“.

Sen o univerzální světové říši Habsburků se rozplynul již na prahu Leopoldova dětství a dospělosti. Pyrenejská smlouva uzavřená roku 1659 mezi

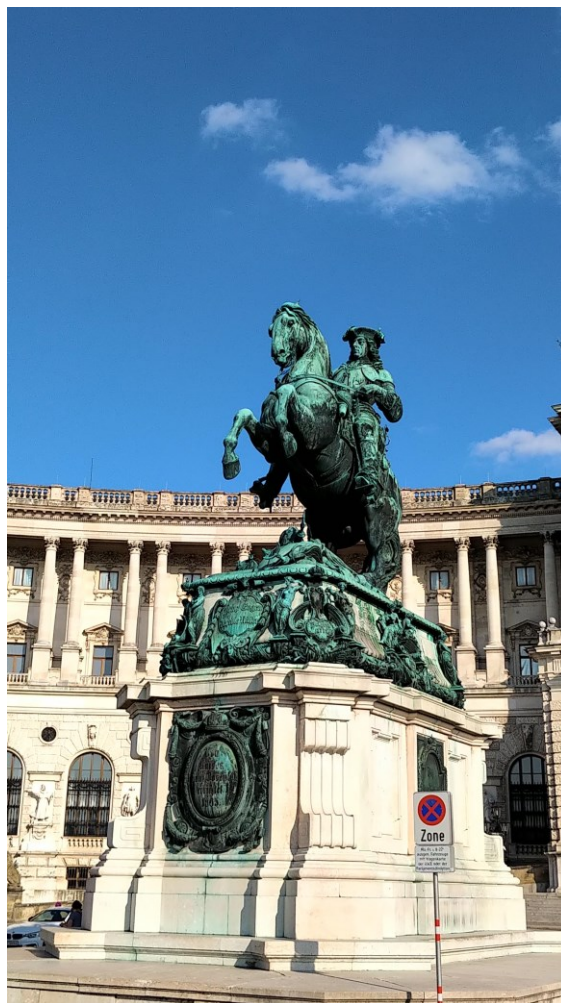
Francií a Španělskem bývá někdy označována za konec „španělského století“ a počátek „století Francouzského“. Štáetu univerzalistických ideí tehdy převzal nejkřesťanštější král Francie - Ludvík XIV. Ten se tuto ideu pokusil transformovat na hegemonii Francie na evropském kontinentu, přičemž pragmatické kroky mohl kopírovat od kardinálů Richeliea a Mazarina. Jeho **cílem bylo stržení císařské koruny z habsburské hlavy** a její nasazení tomu, kdo by se na oplátku stal poslušnou loutkou v rukách francouzského panovníka. Taková situace mohla přivodit pád rozpad monarchie, o kterém snili mnozí, mezi nimi také Jan Amos Komenský a Mikuláš Drabík.

Tyto snahy Francouzů pocítil Leopold ihned při svém nástupu na trůn. Zatímco jeho bratr a předchůdce, **Ferdinand IV.** byl na císaře korunován již za otčova života, dostal se po jeho brzké smrti (1654) Leopold do složitější situace. Ferdinandovi III. tehdy zbývali pouze tři roky a za tu dobu prosadil Leopolda pouze na stolec českého a uherského krále. O trůn římského císaře se Leopold musel utkat s bavorským kurfiřtem, kterého podporovala Francie. Naštěstí v té době již byl kardinál Mazarin za svým zenitem, takže **roku 1658** si císařský diadém na hlavu přecejn posadil. Hned po skončení prvního konfliktu s Osmanskou říší musel Leopold za pomoci španělských a říšských vojsk pomoci spojenému Nizozemí a lotrinskému vévodství, které ohrožovala výbojná politika Francie. Na mírovém jednání v **Nijmegen roku 1679** se francouzština **dostala do role hlavního diplomatického jazyka** namísto latiny a tuto pozici nepustila několik dalších staletí. Francie měla tehdy jasně navrch – její armáda přes 200 000 mužů, Leopold mohl z dědičných zemí postavit sotva 30 000 vojáků. Příjmy Leopoldova dvora dosahovaly pouhou **pětinu** příjmů francouzského krále. (Leopold však dosáhl zadostiučinění, když smlouvou **v Rijswijku roku 1697** dostal od francouzského krále prakticky vše, co mu předtím musel podstoupit.)

Válka o španělské dědictví

Od 16. st. existovaly **dvě habsburské linie** – jedna ovládala střední Evropu a druhá Španělsko + kolonie, španělské Nizozemí a velké části Itálie. Nárok na toto dědictví vznesli s Habsburky mnohačetně spříznění Bourboni a středoevropská větev rodu. Ve Španělsku i Rakousku se prosadila **idea majorátu** – tedy **nástupnického práva v podobě nerozděleného**

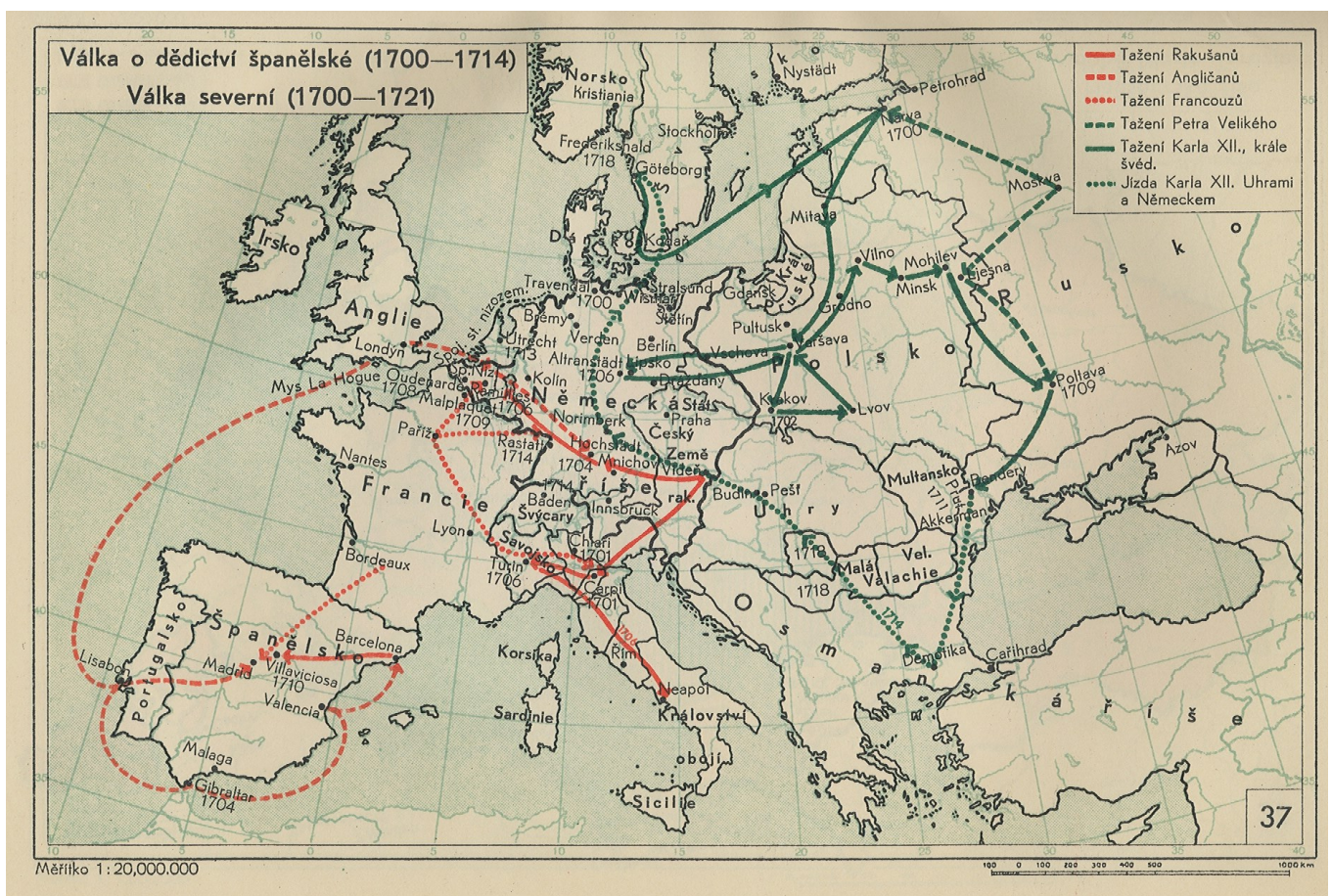
nedělitelného a neprodejného vlastnictví jednoho rodu. Dědicem měl být prvorozený – jedná se o primogeniturní dědickou posloupnost. Proti sobě stály 2 základní ideje – Francie zastávala hegemonii, nárok na vedoucí politické postavení v Evropě. Skon posledního španělského Habsburka Francii nahrával, arcibiskup z Toleda, Manuel Portocarrero, profrancouzský kardinál vynutil závěť, na jejímž základě se měl stát nástupcem zesnulého **Filip z Anjou**, vnuk krále Slunce. Leopold byl přesvědčen o svých nárocích, byť byl problém v jejich vymožení. Habsburkové proto vyrukovali s plánem opět vytvořit dvě větve – rakouskou a španělskou, té španělské měl stát včele Karel (pozdější císař Karel VI. – ve španělsku jako **Karel III.**) Válka začala roku **1701** tažením císaře do Itálie. V září vznikla **aliance Rakousko – Nizozemí – Anglie** a teprve v květnu **1702** formálně vyhlásila válku Francii. Dřívější spojenec proti Turkům, kurfiřt **Maxmilián Emanuel bavorský** se připojil k Francii, na druhé straně Habsburky oslabovali uherští šlechtici.

Jezdecká socha Evžena Savojského ve Vídni, na Náměstí hrdinů před Hofburkem

1704 francouzsko bavorskou armádu porazil **Evžen Savojský** a vévoda z Marlborough (Molbère). Císařští obsadili jižní Německo, Francouzi byli vyhnáni. **1706** **Evžen Savojský** osvobodil obléhaný Turín a vytlačil tak Francouze ze sev.Itálie. Další úspěch si skvělý vojevůdce připsal v **Nizozemí roku 1708**. Následující konstalace se ovšem otočila proti Habsburkům., **Smrt Josefa I roku 1711** a změna politické situace v Anglii, kde ztratil vliv Savojského důvěrný spojenec vévoda Marlborough. Další vývoj determinovala začínající mírová jednání. Roku **1712 uzavřela** Anglie a Nizozemí mír v Utrechtu s Francií, císař podepsal mírovou smlouvu v **Rastattu 17.3.1714**.

Výsledek: **Filip z Anjou nastoupil na trůn jako Filip V.** a získal Španělsko + kolonie, císař Karel VI. získal evropské vedlejší země Španělska – Milán, Mantovu, Neapol, španělské přístavy v toskánsku a na Sardinii a španělské, nyní rakouské Nizozemí. Tzv. **barierrní traktát roku 1715** připravil císaře o území na severu Flander – uzavřeno se spojenými provinciemi nizozemskými a Anglií.

U vídeňského dvora se po dobu Leopoldovy vlády diplomaticky jednalo převážně v italštině. Leopold I. měl velký zájem o vědecké bádání a rozvoj vzdělanosti. Za jeho vlády vznikly univerzity v Innsbrucku, Olomouci, **Vratislavi (Leopoldiana)**, byla založena rakouská dvorní – dnešní **Státní knihovna ve Vídni**. Odolal pokušení napodobovat okázalý dvůr krále Slunce. Na rozdíl od mnoha jiných se spokojil s životem v Hofburgu a pohostinstvím v klášterech nedaleko Vídně. Teprve na konci 17. století schválil záměr svého dvorního architekta **Johanna Bernharda Fischera z Erlachu** ke stavbě paláce **Schönbrunnu** u Vídně, dokončení výstavby „vídeňského Versailles“ se již nedožil.

Náboženská situace:

Když se Leopoldovi podařilo na Turcích dobýt Uhry, dostala se habsburská monarchie do řady jiných problémů. Nebývale se rozšířilo jazykové a náboženské spektrum. Součástí korunovační přísahy habsburských vladařů byla obrana katolické víry. Jejího výlučného postavení však nebylo možné dosáhnout. V Zemích Koruny svatoštěpánské koexistovali **kalvinisté, pravoslavní** a v neposlední řadě také silná **židovská diaspora**. Jinověrci neměli šanci na kariéru v civilní správě, určitého uznání mohli dostat ve vojsku, a to hlavně v dobách vojenských tažení.

O posílení svého vlivu a vlivu centrálních institucí (tajné rady, dvorské komory, dvorské válečné rady) se Leopold snažil prostřednictvím úřední agendy. Sám šel podřízeným příkladem – byl inteligentní, pilný a výkonný v úřednických záležitostech, jistou komplikací znamenala jeho silná krátkozrakost, díky které jeho rukopisy či instrukce byly velmi obtížně čitelné. Leopoldovy představy o výlučné roli panovníka spojovaly **prvky náboženského, dvorského a osvícenského absolutismu**. Nákladná byrokracie, kde většina úředníku toužila po kariéře a maximálním obohacení, výdaje na reprezentaci a vedení válek – to vše bylo finančně velmi nákladné. Zatímco Anglie a Holandsko začínaly těžit ze svobody trhu. Habsburská monarchie Leopolda I. se vydala francouzskou cestou – prosadila se zde francouzská varianta merkantilismu, založená na představě, že hospodářského rozmachu lze dosáhnout politicko-administrativními zásahy státu. Podnikání a z toho vzešlý zisk bylo v duchu katolické nauky považováno v té době za něco nemorálního. Obchod a finančnictví bylo především **v židovských rukou**. Podnikat se dalo pouze na základě panovnického privilegia či pod ochranou vlivné vrchnosti. Monarchie však postrádala osobnost formátu

ministra Colberta. Prezident vídeňské dvorské komory **Georg Ludwig hrabě Sinzendorf** byl jakýmsi předchůdcem dnešních tunelářů – státní příjmy připravil o 2 miliony zlatých.

Leopoldův život byl úzce spjat s **barokní kulturou**. Velmi ho přitahovala hudba, sám složil asi 250 skladeb světských, duchovních i tanců. Měl dvorskou kapelu – byla vyhlášená a on sám v ní vystupoval. V jeho době Vídeň založila uznávanou tradici střediska světové opery a baletu.

Osobní zbožnost vyjadřoval Leopold účastí na slavnostních bohoslužbách, poutích, procesích (jeho doprovodem bylo asi 2000 osob náležících ke dvoru). Prý byl nevalné fyzické kondice, avšak jistý rozpor v tomto hodnocení přináší skutečnost, že byl náruživým lovcem, což vyžadovalo značnou výdrž.

Zajímavý je také Leopoldův osobní život. S první manželkou **Markétou Marií Terezií Španělskou** měl 4 děti, tři zemřeli po narození, pouze Marie Antonie se dožila 24 let a po porodu syna zemřela na horečku omladnic.

Horečka omladnic (jiným názvem též poporodní horečka, lat. febris puerperalis) je smrtelná nemoc, jež v 19. století napadala ženy po porodu. Ženě napadené horečkou omladnic výrazně stoupne tělesná teplota, vytvoří se jí vyrážka a rány začnou hnisat. Pravděpodobnost smrti je asi 30 procent.

Josef Ferdinand se měl stát španělským králem, ovšem v 7 letech zemřel. Druhou Leopoldovou chotí byla **Kludie Felicitas Tyrolská**, ovšem opět mu dala dvě dcery, které zemřely v raném věku. Teprve třetí pokus byl úspěšný – Eleonora Magdaléna Falcko - neuburská mu během 14 let povila deset dětí, mezi nimi také syny Josefa a Karla, kteří Leopolda přežili.

Leopold I. (1640–1705). Císaři Ferdinandovi III. se před smrtí již nepodařilo prosadit zvolení svého syna za římsko-německého císaře. Leopold byl zvolen roku 1658. Byl třikrát ženat a měl celkem 16 dětí.

KHM, Ambras

První manželka císaře Leopolda I.: španělská infantka Markéta Terezie (1651–1673), dcera Filipa IV. a Marie Anny, arcivévodkyně rakouské, dcery císaře Ferdinanda III.

KHM

Úkol:

Srovnej vývoj a situaci dvou velkých evropských rivalů – Habsburské monarchie a Francie.